

Risale-i Nur Külliyyatı'ndan
Aslına Sadık Kalınarak Kısmen Sadeleştirilmiştir

Ene ve Zerre Risalesi

Bediüzzaman Said Nursi

Hazırlayanlar
Adnan Kayıhan - İlhan Atılgan

Risale-i Nur Külliyyatı'ndan aslına sadık kalınarak kısmen sadeleştirilmiştir

Ene ve Zerre Risalesi

Bediüzzaman Said Nursî

Sadeleştirilen ve Yayına Hazırlayan:
Adnan Kayıhan - İlhan Atılgan

UFUK YAYINLARI / RİSALE-İ NUR KÜLLİYATI

ENE VE ZERRE RİSALESİ

Copyright © *Ufuk Yayınları*, 2013

Bu eserin tüm yayın hakları Yaran Yayıncılık Tic. Ltd. Şirketi'ne aittir. Eserde yer alan metin ve resimlerin Yaran Yayıncılık Tic. Ltd. Şirketi'nin önceden yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Sadeleştiren ve Yayına Hazırlayan

Adnan KAYIHAN - İlhan ATILGAN

ISBN

978-605-*****

Yayın Numarası

166

Basım Tarihi

Eylül 2013

Basım Yeri

Pasifik Ofset Yay. San. Tic. A.Ş.

Güvercin Cad. Baha İş Merkezi

A Blok No: 3/1 Haramidere / İSTANBUL

Tel: (0212) 412 17 00 Faks: (0212) 422 11 51

Ufuk Yayınları

Rasim Paşa Mh. Rıhtım Cd. Derya İş Merkezi

A Blok No: 28/39-48 Kadıköy / İSTANBUL

Tel: (0216) 449 49 09 Faks: (0216) 449 49 11

www.ufukkitap.com

Kâinatın Tılsımını Keşfeden Kur'an-ı Hakîm'in Mühim Bir Sırrını Çözen

Otuzuncu Söz

Ene¹ ve Zerre'yi ifade eden bir "elif" ve bir "nokta"dır.

Bu Söz iki "maksat"tan oluşur. Birinci Maksat "ene"nin mahiyetinden ve neticesinden, İkinci Maksat "zerre"nin hareket ve vazifelerinden bahseder.

---

1 Ene: Benlik, insanın benliği.

Birinci Maksat

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًاۙ

Şu ayetin büyük hazinesinden tek bir cevherine işaret edeceğiz. Şöyle ki:

Göklerin, yerin, dağların yüklenmekten çekindiği ve korktuğu emanetin mânâlarından, yönlerinden biri “ene”, yani benliktir. Evet, “ene” hem Hazreti Âdem zamanında şimdiye kadar insanlık âleminin etrafına dal budak salan nuranî bir tûba ağacının hem de müthiş bir zakkum ağacının çekirdeğidir. Bu büyük hakikati anlatmaya başlamadan önce onu anlamayı kolaylaştıracak bir giriş yapacağız. Şöyle ki:

Benlik, Cenâb-ı Hakk’ın gizli birer hazine hükmündeki isimlerinin anahtarı olduğu gibi, kâinatın muğlâk tılsımının da anahtarıdır, çözülmesi zor bir muamma ve hayret verici bir sırdır. İşte garip bir muamma, tuhaf bir sır olan benlik, mahiyetinin bilinmesiyle açılır ve kâinatın tılsımını çözer, vücûb âleminin² hazinelerini de açar. Bu meseleye dair *Şemme* isminde Arapça bir risalede şöyle demiştik: Âlemin anahtarı insanın elindedir ve nefesine takılmıştır. Kâinatın kapıları görünüşte açık olsa da hakikatte kapalıdır. Cenâb-ı Hak, emanet olarak insana “ene” adında öyle bir anahtar vermiştir ki, âlemin bütün kapılarını açar; öyle tılsımlıdır ki, insan kâinatın Yaratıcısının gizli hazinelerini onunla keşfeder. Fakat benlik de gayet kapalı bir muamma ve çözülmesi zor bir tılsımdır. Eğer onun hakiki mahiyeti ve yaratılış sırrı bilinirse kendisi açıldığı gibi kâinat da açılır. Şöyle ki:

Her şeyi benzersiz bir sanat ve hikmetle yaratan Sâni-i Hakîm, insana emanet olarak, rubûbiyetinin, sıfat ve icraatının hakikatlerini gösterip tanıtacak işaret ve numuneleri içine alan bir benlik vermiştir ki, bir vahid-i kıyasi, yani ölçü birimi olsun; rubûbiyetinin vasıfları ve ulûhiyetinin icraatı, tecellileri onunla bilinsin. Fakat o ölçü biriminin hakiki bir varlığa sahip olması gerekmez. Belki geometrideki farazi çizgiler gibi, var kabul edilebilir. Onun varlığının ve hakikatinin ilmen ispatı şart değildir.

Soru: Cenâb-ı Hakk’ın sıfat ve isimlerinin bilinmesi niçin benliğe bağlıdır?

Cevap: Çünkü mutlak ve kuşatıcı bir şeyin sınırı ve sonu olmadığı için ona bir suret biçilemez, şekli belirlenemez, mahiyetinin ne olduğu anlaşılmaz. Mesela karanlık olmadan daimî bir ışık bilinmez, fark edilmez. O ışığın varlığı ancak hakiki veya farazi bir karanlık çizgi çekince anlaşılır. İşte Cenâb-ı Hakk’ın ilim ve kudret gibi sıfatları, Hakîm ve Rahîm gibi isimleri her şeyi kuşattığı, sonsuz ve ortaksız olduğu için haklarında hüküm verilemez, mahiyetleri bilinmez ve hissedilmez. Öyleyse hakiki sonları ve sınırları olmadığından, onlara farazi birer sınır çizmek gerekir. Bunu da insanın benliği yapar. Kendinde bir rubûbiyet vehmeder, bir mâlikiyet, bir kudret, bir

ilim olduğunu varsayar ve bir sınır çizer. Böylece Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi kuşatar sıfatlarına farazi bir sınır koymuş olur. “Buraya kadar benim, sonrası O'nundur.” diyerek bir ayırım yapar. Kendindeki ölçücüklerle o sıfatların mahiyetini yavaş yavaş anlar.

Mesela mülk dairesinde, kendisinde bulunduğunu varsaydığı idaresi, rubûbiyeti sayesinde Hâlık'ının mümkinat⁴ dairesindeki rubûbiyetini anlar. Görünüşte sahip olduğu şeylerle Hâlık'ının hakiki mâlikliğini bilir. “Ben bu eve sahip olduğum gibi, Hâlıkım da şu kâinatın sahibidir.” der ve sınırlı ilmiyle O'nun ilmini tanır, çalışarak elde ettiği sanatçılığıyla o Sâni-i Zülcelâl'in eşsiz sanatını anlar. Mesela, “Ben bu evi nasıl yapıp düzenlediysen, şu dünyayı da bir Zât yapmış ve düzene koymuştur.” der. Bunlar gibi başka örnekleri de düşünebilirsin. Cenâb-ı Hakk'ın bütün sıfat ve icraatlarını bir derece bildirecek, gösterecek binlerce esrarlı hal, sıfat ve hissiyat insanın benliğinde saklıdır.

Demek, benlik bir ayna gibidir, bir ölçü birimidir. Varlığın sırrını ortaya çıkaran bir âlet ve Yaratıcısına işaret eden bir mânâdır. Kendi varlığını değil, başka bir Zât'ı gösteren, insanın varlığının kalın ipinden şuurlu bir tel, mahiyetinin elbisesinden ince bir ip ve şahsiyetinin kitabından bir “elif”tir ki, o elif'in iki yüzü var. Biri, hayra ve varlığa bakar. Benlik, bu yüzüyle yalnız feyz alabilir, vereni kabul eder, kendisi bir şey var edemez. Bu yüzde fail değildir, bir şey yaratma hususunda eli kısadır.⁵

Benliğin diğer yüzü ise şerre bakar ve yokluğa gider. Bu yüzüyle o, faildir; yapıp ettikleri kendi eseridir.⁶ Hem mahiyeti başkasının varlığını, mânâsını gösterir. Rubûbiyeti hayalîdir. Varlığı o kadar zayıf ve incedir ki, bizzat kendisi hiçbir yükü taşıyamaz, hiçbir şeyi yüklenemez. Belki eşyanın derecelerini ve miktarlarını bildiren, hava durumunu ve sıcaklığı ölçen âletler gibi bir vasıtaadır; Vâcibü'l Vücut'un⁷ mutlak, kuşatıcı ve sonsuz sıfatlarını bildirir.

İşte mahiyetini bu şekilde bilen, anlayan ve ona göre hareket eden, قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّيْهَا⁸ ayetindeki müjdeye erişir. Emanetin gereğini hakkıyla yerine getirir ve benliğinin dürbünüyle kâinatın ne olduğunu, ne vazife gördüğünü anlar. Dış dünyaya ait bilgiler nefsine geldiği vakit, benliğinde bir tasdik edici görür. O ilimler, nur ve hikmet olarak kalır; karanlığa gömülmez, gayesiz ve beyhude hale gelmez. Ne zaman ki benlik vazifesini bu şekilde yerine getirir, o zaman birer ölçü birimi olan sözde rubûbiyetini ve varsaydığı mâlikiyetini terk eder.

لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ⁹ ، وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ¹⁰

der, hakiki kulluğunu takınır. Yaratılışın en güzel sureti olan “ahsen-i takvim”¹¹ makamına çıkar.

Eğer benlik, yaratılış hikmetini unutup fitrî vazifesini terk ederek kendine mânâ-yı

ismiyle baksa, yani Sahibini, Yaraticısını değil sadece kendi mânâsını bildirse, kendi kendine mâlik olduğuna inansa, o vakit emanete ihanet eder, ¹² وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْهَا ayetinde işaret buyurulan kimselerden olur. İşte bütün şirkleri, şerleri ve dalâletleri doğuran benliğin bu hususiyetinden dolayı gökler, yeryüzü ve dağlar dehşete düşmüş, bir şirk ihtimalinden korkmuştur. Evet, benlik ince bir elif, bir tel, farazi bir hat iken, mahiyeti bilinmezse bir toprak örtüsü altında büyür, gittikçe kalınlaşır. İnsanın varlığının her tarafına yayılır. Koca bir ejderha gibi onu yutar. İnsan her şeyiyle, bütün latifeleriyle âdeta bir benlik olur.¹³ Sonra insanlığın enaniyeti de kendi türünü ve milletini müdafaa etmek için o benliğe kuvvet verir. Benlik, bütün insanlığın enaniyetine dayanarak şeytan gibi, Sâni-i Zülcelâl'in emirlerine karşı gelir.¹⁴ Ardından kendini bir ölçü bilerek herkesi, hatta her şeyi kendisiyle kıyaslayıp Cenâb-ı Hakk'ın mülkünü onlara ve sebeplere bölüştürür. Çok büyük bir şirke düşer, ¹⁵ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ayetinin mânâsını gösterir. Evet, nasıl ki devlet hazinesine ait maldan kırk para çalan bir adam, ancak onu gören bütün arkadaşlarının birer dirhem¹⁶ almasını kabul ile bunu hazmedebilir. Aynen öyle de, “Ben kendime mâlikim.” diyen insan, “Her şey kendine mâliktir.” demeye ve buna inanmaya mecburdur.

İşte benlik, şu haince vaziyetteyken insan mutlak bir cehalet içindedir. Binlerce ilme sahip olsa bile, bilmediğini de bilmeyen tam bir cahildir. Çünkü duyguları ve fikirleri kâinattaki marifet¹⁷ nurlarını görüp hissettiği vakit, nefsinde onları tasdik edecek, aydınlatacak ve devam ettirecek bir destek bulamadığı için o nurlar söner. Görüp hissettiği her şey, nefsindeki renklere boyanır. Hikmetin ta kendisi olsa nefsinde tamamen abes, gayesiz bir suret alır. Çünkü şu haldeki benliğin rengi şirktir, Allah'ı inkârdır. Bütün kâinat parlak delillerle dolsa da benlikteki karanlık bir nokta onları söndürür, göze göstermez.¹⁸ On Birinci Söz'de insanın mahiyetinin ve mahiyetindeki benliğin –Yaraticısını gösteren yönüyle– ne kadar hassas bir mizan, doğru bir ölçek, kuşatıcı bir fihrist, mükemmel bir harita, her şeyi gösteren bir ayna, kâinatın güzel bir takvimi ve küçük bir programı olduğu kesin bir şekilde, etraflıca izah edilmiştir. Ona bakabilirsin. O Söz'deki izahlarla yetinerek kısa kesiyor ve bugirişe son veriyoruz. Eğer bu kısmı anladıysan gel, hakikate geçiyoruz.

İşte bak, Hazreti Âdem zamanından şimdiye kadar iki büyük cereyan, iki fikir silsilesi her tarafta, insanlığın her tabakasında dal budak salmış iki büyük ağaç hükmündedir: Bunlardan biri, peygamberlerin kılavuzluğundaki dinler; diğeri ise felsefe silsilesidir. Böyle gelmiş, gidiyor. Bu iki silsile ne zaman uyum içinde, birlikte yürümüşse yani felsefeciler ne zaman din dairesine girerek dinin emirlerine uyup ona hizmet etmişlerse, insanlık parlak bir saadet devri geçirmiştir. Ne zaman bu iki silsile ayrı gitmişse bütün hayır ve nur, peygamberler silsilesinin ve dinin tarafına toplanmış; şer ve dalâlet ise felsefenin etrafında birikmiştir. Şimdi bu iki silsilenin kaynaklarını ve esaslarını

bulmalıyız.

İşte dini tanımayan felsefe, bir zakkum ağacı suretini alıp etrafına şirk ve dalâlet karanlığını dağıtır. Hatta o ağaç, fikir ve mantık dalında, âlemin ezelî ve ebedî olduğunu öne sürüp ahireti inkâr edenleri, maddecileri, tabiatçıları meyve vermiş, bu fikirleri beşerin aklına sokmuştur. Öfke hissini bulduğu dalıyla Nemrutları, Firavunları, Şeddadları¹⁹ HAŞİYE insanlığın başına musallat etmiştir. Şehvanî ve hayvanî arzuların dalında bâtil ilahları, putları ve ulûhiyet dava edenleri yetiştirmiştir. Kulluğun bir tûba ağacı hükmünde olan peygamberlik silsilesinin yeryüzü bahçesindeki mübarek dalları ise akıl ve kalb bütünlüğü neticesinde peygamberleri, velileri ve sıddıkları meyve verdiği gibi, nizam ve adalet duygusuyla âdil hâkimleri, melek gibi melikleri yetiştirmiştir. Cazibesıyla, iç güzelliği, ismetli²⁰ suret güzelliği, cömertliği ve keremiyle meşhur zâtların ortaya çıkmasını sağlamış ve insanın nasıl şu kâinatın en mükemmel meyvesi olduğunu göstermiştir. O zakkum ve tûba ağaçlarının kökleri benliğin iki yüzündedir. İşte o iki ağaca kök ve esaslı bir çekirdek olan benliğin iki yüzünü tarif edeceğiz. Şöyle ki:

Benliğin bir yüzünü peygamberler silsilesi, diğer yüzünü ise felsefe tutmuştur.

• *Peygamberlerin yolu olan yüzü* hâlis kulluğun kaynağıdır. Yani benlik, kendini kul bilir, başkasına hizmet ettiğini anlar. Mahiyeti Yaratıcısına, Sahibine işaret eder. Yani başkasının mânâsını taşıdığını bilir. Varlığı başka bir varlığa tâbidir. Yani başka bir Zât'ın varlığıyla ayakta durduğuna ve O'nun yaratmasıyla sabit olduğuna inanır. Sahipliği farazidir. Yani elindekilere Mâlik'in izniyle, görünüşte ve geçici bir zaman için sahip olduğunu bilir. Hakikati bir gölgedir. Yani hak ve vacip²¹ bir hakikatin cilvesini taşıyan, varlığı da yokluğu da mümkün, miskin bir gölgedir. Vazifesi ise Hâlık'ının sıfat ve icraatlarına ölçü birimi ve mizan olarak şuurluca hizmet etmektir. İşte peygamberler ve onların kılavuzluğundaki asfiya²² ve evliya, benliğe bu yüzüyle bakmış, onu böyle görmüş ve hakikati anlamışlar. Her şeyi mülkün gerçek sahibi Cenâb-ı Hakk'a teslim etmiş²³ ve şu hükme varmışlar: O Mâlik-i Zülcelâl'in ne mülkünde ne rubûbiyetinde ne ulûhiyetinde ortağı ve eşi vardır.²⁴ O, yardımcıya ve vezire muhtaç değildir,²⁵ her şeyin anahtarı elindedir.²⁶ O'nun her şeye gücü yeter.²⁷ Sebepler O'nun icraatına sadece bir perdedir. Tabiat, O'nun yaratma kanunlarının bir mecmuası ve kudretinin bir tezgâhıdır.

İşte benliğin şu parlak, nuranî ve güzel yüzü, canlı ve mânidar bir çekirdek hükmündedir ki, Hâlık-ı Zülcelâl kulluğun tûba ağacını ondan yaratmıştır. Onun mübarek dalları, insanlık âleminin her tarafını nuranî meyvelerle süslemiştir. Geçmiş zamanın bütün karanlığını dağıtmış, o uzun mâzinin, felsefenin gördüğü gibi büyük bir mezar ve hiçlik yurdu olmadığını, aksine, istikbale ve ebedî saadete atlamak için, göçüp

gitmiş ruhlara bir nur kaynağı, muhtelif basamaklı parlak bir merdiven olduğunu göstermiştir. Ağır yüklerini bırakan, serbest kalan ve dünyadan göçüp giden ruhlar için mâzinin nuranî bir bahçe olduğuna işaret eder.

• *Benliğin ikinci yüzünü ise* felsefe tutmuştur. Felsefe, benliğe mânâ-yı ismiyle, yani sadece kendisini bildiren yönüyle bakar. Onun yalnız kendi kendine işaret ettiğini söyler. Mânâsı kendindedir, kendi hesabına çalışır, diye hükmeder. Benliğin varlığını aslî ve zâtına ait görür. Yani bizzat kendinden bir varlığı olduğunu kabul eder. Bir hayat hakkı bulunduğu, tasarrufu dairesindekilerin hakiki sahibi olduğu gibi temelsiz iddialar öne sürer. Varlığını sabit bir hakikat zanneder. Vazifesini, kendine hayranlığından doğan, zâtına ait bir mükemmelleşme çabası sayar. İşte felsefeciler yollarını bunun gibi pek çok çürük esas üzerine kurmuşlardır. O esasların ne kadar temelsiz ve çürük olduğunu başka risalelerimde, bilhassa *Sözler*'de, bilhassa On İkinci ve Yirmi Beşinci Söz'lerde açıkça ispat etmiştik.

Hatta felsefe silsilesinin en mükemmel fertleri ve dâhileri olan Platon, Aristoteles, İbni Sina ve Farabî gibi filozoflar, “İnsanın asıl gayesi ‘teşebbüh-ü bil-vâcib’dir, yani Vâcibü'l-Vücut’a benzemektir.” deyip firavunca bir hükme varmışlar. Benliği kamçılayıp şirk derelerinde serbestçe koşturarak sebeplere, putlara, tabiata ve yıldızlara tapmaya kadar varan türlü şirk yollarında gidenlere meydan vermişler. İnsanın özünde bulunan acz ve zaaf,²⁸ fakr ve ihtiyaç,²⁹ noksanlık ve kusur kapılarını kapayıp kulluğun yoluna set çekmişler. Tabiata saplanmış, şirkten tamamen çıkamamış, şükrün geniş kapısını bulamamışlar.

Peygamberler ve takipçileri ise insanın gayesi, vazifesi ilahî ahlâk ve yüksek seciyelerle ahlâklanmak,³⁰ aczini bilip Cenâb-ı Hakk'ın kudretine sığınmak,³¹ zayıflığını görüp O'nun kuvvetine dayanmak, fakrını görüp rahmetine güvenmek,³² ihtiyacını görüp O'nun zenginliğinden yardım dilemek,³³ kusurunu görüp af kapısını çalarak istiğfar etmek³⁴ ve noksanlığını görüp O'nun kemâl vasıflarını tesbih etmektir, diye kulluğa yakışır bir hükme varmışlar.

İşte dini tanımayan felsefe böyle yolunu şaşırdığı için benlik kendi dizginini eline almış, dalâletin her türüsüne koşmuş. Benliğin bu yüzünde bir zakkum ağacı büyüyüp insanlık âleminin yarısından fazlasını kaplamış.

O ağacın, şehvanî ve hayvanî arzular bulunan dalında insana sunduğu meyveler; putlar ve bâtil ilahlardır. Çünkü felsefenin temelinde kuvvete üstünlük tanınır; hatta “Hüküm, üstün olanındır.”³⁵ şeklinde bir düsturu bulunur. Felsefe, “Üstün olanda kuvvet, kuvvette de hak vardır.” der.³⁶ HAŞİYE Zulmü mânen alkışlar, zalimleri cesaretlendirir ve zorba kimseleri ulûhiyet iddiasına yöneltir. Hem Cenâb-ı Hakk'ın yarattığı sanatlı bir varlıktaki, bir nakıştaki güzelliği o şeyin kendisine mal eder; her şeyi benzersiz bir

sanatla yaratan ve nakış nakış işleyen Sâni ve Nakkaş Zât'ın maddîlikten uzak, yüce ve mukaddes güzelliğinin bir yansıması olarak görmez. “Ne güzel yapılmış” yerine, “Ne güzeldir” der. O şeyi tapılmaya lâayık bir put yerine koyar. Hem herkese satılan, sahte yaldızlı, kendini beğendirmeye çalışan, gösterişçi, riya dolu bir güzelliği takdir ettiği için riyakârları alkışlamış, put gibi şeyleri kendi sözde kullarına abide³⁷ HAŞİYİ yapmıştır. O zakkum ağacı, öfke hissi bulunan dalında, biçare insanlığın başında büyük-küçük Nemrutları, Firavunları, Şeddadları yetiştirmiştir. Fikir ve mantık dalında ise ahireti inkâr edenleri, maddecileri, tabiatçıları meyve vermiş ve insanlığın beynini bin parçaya bölmüştür.

Şimdi şu hakikati aydınlatmak için felsefe yolunun çürük esasları ile peygamber yolunun dosdoğru, sarsılmaz esaslarından doğan neticelerin binlerce kıyaslamasından, örnek olarak üç-dört tanesini göstereceğiz.

• *Mesela*: Peygamberlerin rehberliğinde dinin, insanın şahsî hayatındaki neticelerinden olan ³⁸تَخَلَّفُوا بِأَخْلَاقِ اللَّهِ“İlahî ahlâk ile ahlâklanıp Cenâb-ı Hakk’a, küçüklüğünüzün şuuru içinde yönelerek aczinizi, fakrınızı ve kusurunuzu biliniz, O’nun dergâhına kul olunuz.” düsturu nerede... Felsefenin, insanın asıl gayesinin Vâcibü'l-Vücûd Zât’a benzemel olduğunu iddia eden, kendini beğenmişçesine “Vâcibü'l-Vücûd’a benzemeye çalışınız.” diyen kaidesi nerede? Evet, insanın sınırsız acz, zaaf, fakr ve ihtiyaçla yoğrulmuş mahiyeti nerede; sonsuz kudret, kuvvet ve zenginlik sahibi, hiçbir şeye muhtaç olmayan Vâcibü'l-Vücûd nerede?..

• *İkinci Misal*: Peygamberlerin bildirdiği düsturların toplum hayatındaki neticelerinden veyahut güneş ve aydan tut, bitkileri hayvanların imdadına, hayvanları insanın imdadına, hatta gıdalardaki zerrelere beden hücrelerinin imdadına koşturan yardımlaşma düsturu; cömertlik, ihsan ve ikram kanunu nerede... Felsefenin toplum hayatındaki düsturlarının neticesi olan ve yalnız bir kısım zalim, canavar insanların ve vahşi hayvanların fitratlarını kötüye kullanmaları yüzünden ortaya çıkan mücadele kanunu nerede? Evet, felsefeciler mücadele kanununu o kadar esaslı ve geniş kabul etmişler ki, “Hayat bir mücadeledir.” diye ahmakça bir hükme varmışlar.

• *Üçüncü Misal*: Peygamberlerin yolunun Allah’ın birliği hakkındaki yüce neticelerinden ve kıymetli düsturlarından ³⁹الْوَّاحِدُ لَا يَصْدُرُ إِلَّا عَنِ الْوَّاحِدِ“Bir olan şey ancak bir’den meydana gelebilir. Madem her şeyde birlik var, demek eşya bir tek Zât’ın eseridir.” mânâsındaki tevhid düsturu nerede... Eski felsefenin inanca dair olan, ⁴⁰الْوَّاحِدُ لَا يَصْدُرُ عَنْهُ إِلَّا الْوَّاحِدُ“Bir’den ancak bir meydana gelir.” yani, “Bir zâttan, bizzat bir tek şey ortaya çıkabilir. Başka şeyler ise vasıtalar yoluyla ondan vücuda gelir.” diyen, sınırsız zenginlik ve mutlak kudret sahibi Cenâb-ı Hakk’ı aciz vasıtalara muhtaç göstererek bütün sebeplere ve vasıtalara O’nun rubûbiyetinde bir tür ortaklık veren, Hâlık-ı Zülcelâl’e “akl-ı evvel”⁴¹ diye bir sıfatı isnat edip âdeta O’nun mülkünü sebep

ve vasıtalara bölüştürerek büyük bir şirke yol açan, inkâra ve dalâlete bulaşmış kanunu nerede? Felsefecilerin yüksek tabakası olan İshrâkiler⁴² böyle yaparsa, maddeciler ve tabiatçılar gibi aşağı tabakaların ne halt edeceklerini kıyaslayabilirsin...

• *Dördüncü Misal:* Peygamber yolunun hikmetli düsturlarından⁴³ *وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ* 43 sırrıyla: “Her şeyin, her canlının kendine ait neticesi ve hikmeti bir ise, Yaraticısına ait neticeleri ve O’na bakan hikmetleri binlercedir. Her bir şeyin, mesela bir meyvenin, ağacın bütün meyveleri kadar hikmet ve neticeleri bulunur.” büyük hakikatini bildiren hikmet düsturu nerede... Felsefenin, “Her bir canlının mânâsı, neticesi sadece kendine bakar veyahut insanın menfaatleriyle ilgilidir.” diyen, dağ gibi koca bir ağaca hardal tanesi kadar bir meyve, bir netice takılması misali gayet mânâsız, gayesizlik içinde gördüğü hikmetsiz, aldatıcı düsturları nerede? Şu hakikat, Onuncu Söz’ün “Onuncu Hakikat”inde bir derece gösterildiğinden kısakesiyoruz. İşte bu dört misale, binlerce başka misali de kıyaslayabilirsin. *Lemaât* adlı bir risalede bir kısmına işaret etmiştik.⁴⁴

İşte felsefenin şu çürük esasları ve vahim neticeleri yüzünden, İslam filozoflarından İbni Sina ve Farabî gibi dâhiler, görünüşteki şaşaasına aldanarak o yola girdiklerinden basit bir mümin derecesini ancak kazanabilmişlerdir. Hatta İmam Gazalî gibi bir “Hüccetül İslam”⁴⁵ onlara bu dereceyi bile vermemiştir.⁴⁶

Hem kelâm ilminin derin âlimlerinden olan Mutezile imamları, gösterişine aldanıp o yola ciddi temas ederek akli hâkim kabul ettiklerinden ancak günahkâr ve bid’atçı birer mümin derecesine çıkabilmişlerdir. Müslüman ediplerin meşhurlarından, karamsarlığıyla bilinen Ebu’l Alâ el-Maarrî ve yetimane ağlayışıyla şöhret bulan Ömeri Hayyam gibiler ise o yolun nefs-i emmareyi⁴⁷ okşayan zevkine kapılmaları sebebiyle hakikat ve kemâl ehline hor görülüp küfürle itham edilmiş, “Edepsizlik yapıyorsunuz, dinden çıkıyorsunuz, dinsizler yetiştiriyorsunuz.” diye men ve ikaz tokatları yemişlerdir.⁴⁸

Felsefecilerin yolunun çürük esaslarından biri de şudur: Benlik, zâtında hava gibi zayıf bir mahiyete sahip olduğu halde, kendine felsefenin uğursuz nazarıyla, mânâ-yı ismî yönüyle baktığı için âdeta buhar gibiyken yoğunlaşıp sıvı hale gelir, sonra da ülfet yüzünden ve maddiyatla meşgul olması sebebiyle sanki katılaştır. Ardından gaflet ve inkâr ile iyice donar. Sonra isyan ile bulanıp şeffaflığını kaybeder. Daha sonra o benlik gittikçe kalınlaşıp sahibini yutar. Bütün insanlığın fikirleriyle şişer. Ve nihayet başka insanları, hatta sebepleri kendisiyle kıyaslayıp onlara –kabul etmedikleri ve uzaklaştıkları halde– birer firavunluk verir. İşte o vakit, Hâlîk-ı Zülcelâl’in emirlerine karşı isyan vaziyeti alır.⁴⁹ *مَنْ يُحْيِ الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ* der. Meydan okur gibi Kadîr-i Mutlak’ı acizlikle itham eder. Hatta Yüce Hâlîk’in vasıflarına karışır; işine gelmeyenleri ve

nefs-i emmarenin firavunluğunun hoşuna gitmeyenleri ret, inkâr veyahut tahrif eder.

Mesela: Felsefecilerin bir kısmı Cenâb-ı Hakk'a "mûcib-ibizzât" demiş, yani O'nun, her şeyi varlığı gereği yapmaya mecbur olduğunu söylemiş ve iradesini inkâr etmişler. Allah'ın iradesini ispatlayan bütün kâinattaki sayısız delili yalanlamışlar. Fesubhanallah! Şu kâinatta zerreden güneşe kadar bütün varlıklar belli şekillerde ortaya çıkmaları, programları, intizamları, hikmet ve ölçüleriyle Sâni'in iradesini gösterdiği halde, şu kör olası felsefenin gözü görmüyor.

Hem bir kısım felsefeciler, "Cenâb-ı Hakk'ın ilmi umumidir, tek tek varlıklarla alâkası yoktur."⁵⁰ diyerek O'nun sınırsız ilminin her şeyi bizzat kuşattığını⁵¹ inkâr edip bütün varlıkların dosdoğru şahitliklerini reddetmişler.

Felsefe, sebeplere tesir atfedip tabiata yaratıcılık verir. Yirmi İkinci Söz'de kesin bir şekilde ispat edildiği gibi, her varlıktaki, Hâlık-ı Külli Şey'e⁵² has, parlak mührü görmeyip aciz, cansız, şuursuz, kör ve iki eli tesadüf ve kuvvet gibi iki körün elinde olan tabiata yaratıcılık yakıştırır. Binlerce yüce hikmeti bildiren ve her biri Samed Yaratıcının birer yazısı, mektubu hükmünde olan varlıkların bir kısmını tabiata mal eder.

Hem Onuncu Söz'de ispatlandığı gibi felsefe; Cenâb-ı Hakk'ın bütün isimleriyle, kâinatın bütün hakikatleriyle, peygamberlerin bütün tahkikleri ve semavî kitapların bütün ayetleriyle gösterdiği ahiret kapısını bulamayıp ölümden sonra dirilişi inkâr ederek ruhun ezelî olduğunu, yaratılmadığını öne sürer. İşte bu hurafelere felsefecilerin başka iddialarını da kıyaslayabilirsiniz.

Evet, şeytanlar âdeta benliğin gaga ve pençesiyle dinsiz felsefecilerin akıllarını kaldırıp dalâlet derelerine atmış, dağıtmıştır.⁵³ Küçük âlemde benlik, büyük âlemde tabiat gibi putlardandır.

فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنُ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَأَنْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ⁵⁴

Bu hakikati aydınlatacak, hayalî bir yolculuk suretindeki, *Lemaât*'ta yarı manzum olarak yazdığım misalî bir vakadan bahsetmenin yeri geldi. Şöyle ki:

Bu risalenin telifinden sekiz sene önce İstanbul'da, ramazan-ı şerifte, felsefeyle meşgul olan Eski Said'in Yeni Said'e dönüşeceği bir sırada, Fatiha-i Şerife'nin sonundaki

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ⁵⁵

ayetinin işaret ettiği üç yolu düşünürken hayalen, misal âleminde, rüyaya benzer şöyle bir hadise gördüm:

Kendimi büyük bir çölde görüyorum. Bütün yeryüzünü karanlık, sıkıcı ve boğucu bir bulut tabakası kaplamış. Ne rüzgâr, ne ışık, ne su.. hiçbiri bulunmuyor. Her tarafın canavarlarla, zararlı ve vahşi mahlûklarla dolu olduğunu zannettim. Kalbimden, "Şu

çölün öteki tarafında ışık, rüzgâr ve su var, oraya geçmem lâzım.” dedim. Baktım ki, iradem dışında oraya sevk ediliyorum. Sonra yeraltında tünele benzer bir mağaraya sokuldum. Gitgide zeminin altında seyahat ettim. Bakıyorum ki, benden önce yeraltındaki o yoldan pek çok kimse geçmiş, her tarafta boğulup kalmışlar. Onların ayak izlerini görüyordum. Kimi zaman bazılarının sesini işitiyordum. Sonra sesleri kesiliyordu.

Ey hayalen yolculuğumda bana eşlik eden arkadaş! O zemin, tabiattır ve tabiatçı felsefedir. O tünel ise felsefecilerin fikirleriyle hakikate ulaşmak için açtıkları yoldur. Gördüğüm ayak izleri, Platon ve Aristoteles⁵⁶ HAŞİYE gibi meşhur filozoflara aittir. İşittiğim sesler, İbni Sina ve Farabî gibi dâhilerindir. Evet, İbni Sina’nın bazı sözlerini, hükümlerini bazı yerlerde görüyordum, sonra izleri tamamen kayboluyordu. Daha ileri gidememiş, demek ki boğulmuş. Her neyse... Seni meraklan kurtarmak için hayalin altındaki hakikatin bir köşesini gösterdim. Şimdi yolculuğuma dönüyorum:

Biraz daha gittikten sonra baktım ki, elime iki şey verildi. Biri bir lambaydı, o yeraltı mağarasının karanlığını dağıtıyordu. Diğeri ise büyük kayaları, dağ gibi taşları parçalayıp bana yol açan bir âletti. Kulağıma, “Bu lamba ve âlet, sana Kur’an’ı hazinesinden verilmiştir.” denildi. Her neyse, çok zaman öylece gittim. Sonunda baktım ki, öteki tarafa çıkmışım. Gayet güzel bir bahar mevsiminde bulutsuz, güneşli bir gökyüzü, ruhu okşayan bir rüzgâr, hayat kaynağı lezzetli bir su... Şenlik içinde bir âlem gördüm. “Elhamdülillah” dedim. Sonra anladım ki, ben kendi kendime mâlik değilim. Biri beni tecrübe ediyor.

Ardından kendimi yine önceki vaziyette, o büyük çölde, boğucu bulutların altında gördüm. Bir şey beni başka bir yola sevk ediyordu. Bu defa yerin altında değildim, yeryüzünü kat edip öteki tarafa geçmek için gidiyordum. O yolculuğumda öyle acayip ve hayret verici şeyler görüyordum ki, tarif edilmez. Deniz bana hiddetleniyor, fırtına beni tehdit ediyor, her şey zorluk çıkarıyordu.

Fakat yine Kur’an’dan bana verilen bir vasıta ile hepsini sağsalim geçiyordum. Yol boyunca her tarafta başka yolcuların cenazelerini görüyordum. O yolculuğu bitirenler, ancak binde birdi. Her neyse... O bulutlardan kurtulup zeminin öteki yüzüne geçince güzel güneşle karşılaştım. Ruhunu okşayan havayı teneffüs ederek “Elhamdülillah” dedim. O cennet gibi âlemi seyretmeye başladım.

Sonra anladım ki, bir zât var ve beni orada bırakmıyor. Başka bir yolu gösterecekmiş gibi beni yine bir anda o dehşet verici çöle getirdi. Baktım ki, yukarıdan tıpkı asansörler misali inmiş çeşitli tarzlarda uçak, otomobil ve zembil gibi bazı şeyler görünüyor. Kuvvetine ve kabiliyetine göre onlara binen yukarı çekiliyor. Ben de birine atladım. Bir dakika içinde beni bulutların üzerine çıkardı. Gayet güzel, süslenmiş, yeşil dağların üstüne çıktım. O bulut tabakası, dağın yarısına kadar gelmemişti. Her tarafta

çok tatlı bir rüzgâr hissediliyor, çok leziz bir su, çok şirin bir ışık görünüyordu. Asansöre benzeyen o nuranî vasıtalar her taraftaydı. Hatta önceki iki yolculuğumda ve zeminin öteki yüzünde de onları görmüş, fakat ne olduklarını anlamamıştım. Şimdi anlıyordum ki bunlar, Kur'an-ı Hakîm'in ayetlerinin cilveleridir.

İşte ⁵⁷ وَلَا الضَّالِّينَ ayeti ile işaret edilen ilk yol, tabiata saplananların ve tabiatçılık fikrini taşıyanların yoludur ki, onda hakikate ve nura ulaşmak için ne kadar zorluk bulunduğunu hissettiniz.

⁵⁸ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ ayeti ile işaret edilen ikinci yol, her şeyi sebeplere bağlayanların, vasıtalara yaratma gücü ve tesir atfedendenlerin, Meşşai felsefeciler gibi varoluşun hakikatine erişmenin ve Vâcibü'l-Vücûd'u tanımanın yalnız akılla, fikirle mümkün olabileceğini iddia edenlerin yoludur.

⁵⁹ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ayeti ile işaret edilen üçüncü yol ise sırat-ı müstakim üzere olan Kur'an ehlinin nuranî caddesidir. En kısa, en rahat, en emin, herkese açık, semavî, Rahmanî ve nuranî bir yoldur.

---

² “Biz emaneti göklere, yere, dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten kaçındı, zira sorumluluğundan korktular, ama insan onu yükledi. İnsan bu emanetin hakkını gözetmediği için cidden çok zalim, çok cahildir.” (Ahzâb sûresi, 33/72)

³ Vücûb âlemi: Değişmeyen, fâni ve mümkinattan (yaratılmışlardan) olmayan âlemler.

⁴ Mümkinat: Allah'ın bütün yarattıklarına verilen isim. Yoktan var edilenler. Cenâb-ı Hak'ın Zât'ından başka her şey.

⁵ Bkz. Nisâ sûresi, 4/78.

⁶ Bkz. Nisâ sûresi, 4/79; Yûsuf sûresi, 12/53.

⁷ Varlığı mutlak, kendinde, zorunlu olan, hiçbir şeye muhtaç bulunmayan Cenâb-ı Hak.

⁸ “Nefsini maddî ve manevî kirlere arındıran, kurtuluşa erer.” (Şems sûresi, 91/9)

⁹ “(Varlıklar üzerinde) mutlak mülkiyet ve hâkimiyet O'nundur, bütün hamd de O'na mahsustur.” (Teğâbün sûresi, 64/1; Tirmizî, deavât 36; Nesâî, menâsik 163; İbni Mâce, ticârât 40, menâsik 84)

¹⁰ “Hüküm ve hâkimiyet O'nundur. Sonunda varacağınız yer de O'nun huzurudur.” (Kasas sûresi, 28/70).

¹¹ Ahsen-i takvim: İnsanın en güzel surette yaratılmış olması. Bkz. Tîn sûresi, 95/4.

¹² “Onu günahlarla örten ise ziyana uğrar.” (Şems sûresi, 91/10)

¹³ Bkz. “(Firavun) adamlarını topladı ve onlara: ‘Sizin en yüce rabbiniz benim!’ dedi.” (Nâziât sûresi, 79/23-24)

¹⁴ Bkz. A'râf sûresi, 7/12; Hicr sûresi, 15/32-33; Sâd sûresi, 38/75-76.

¹⁵ “Doğrusu şirk, pek büyük bir zulümdür.” (Lokman sûresi, 31/13).

¹⁶ Dirhem: Yaklaşık üç grama denk gelen ağırlık ölçüsü.

¹⁷ Marifet: Allah'ı bilme, tanıma.

¹⁸ Bkz. Âraf sûresi, 7/146; Yûnus sûresi, 10/101; Yûsuf sûresi, 12/105; Nahl sûresi, 16/83; Neml sûresi, 27/4.

¹⁹ HAŞİYE Evet, Nemrutları, Firavunları yetiştiren ve kucak açıp onları emziren, eski Mısır ve Babil'in ya sihir derecesine çıkmış ya da hususi olduğu için etrafında sihir kabul edilen eski felsefeleri olduğu gibi; bâtil ilahları eski Yunan kafasına yerleştiren ve putları netice veren de tabiatçı felsefe bataklığıdır. Evet, tabiat perdesi arkasında Allah'ın nurunu göremeyen insan, her şeye bir ulûhiyet verip onları kendine musallat eder.

20 İsmet: Günahsızlık, masumiyet, şaibelerden arınmış olmak. Peygamber vasıflarındandır.

21 Varlığı kendinden, zorunlu olma.

22 Asfiya: Safiyet, takva ve kemâl sahibi, peygamber varisi zâtlar.

23 Bkz. Âl-i İmran sûresi, 3/26.

24 Bkz. İsrâ sûresi, 17/111; Şûrâ sûresi, 42/11; İhlâs sûresi, 112/ 4.

25 Bkz. İhlâs sûresi, 112/ 2.

26 Bkz. En'âm sûresi, 6/59; Zümer sûresi, 39/63; Şûrâ sûresi, 42/12.

27 Bkz. Bakara sûresi, 2/259; Mâide sûresi, 5/120; Teğâbün sûresi, 64/1.

28 Bkz. Nisâ sûresi, 4/28.

29 Bkz. Fâtır sûresi, 35/15.

30 Güzel ahlâk ile alâkalı olarak bkz. Ahzâb sûresi, 33/21; Kalem sûresi, 68/4; el-Hakîm et-Tirmizî, Nevâdiru'l-Usûl 2/312; İbni Abdilberr, et-Temhid 16/254; el-Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ 10/191.

31 Bkz. Tevbe sûresi, 9/118.

32 Bkz. Enbiyâ sûresi, 21/83.

33 Bkz. Enbiyâ sûresi, 21/87.

34 Bkz. Mü'minûn sûresi, 23/118.

³⁵ es-Serahsî, *el-Mebsût* 5/140; el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an* 5/208; el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'* 1/303.

36 HAŞİYE Din ise “Kuvvet haktır, hak kuvvette değildir.” der, zulmü keser atar ve adaleti sağlar.

37 HAŞİYE Yani o put gibi şeyler kendilerine tapanların heveslerine hoş görünmek ve alâkalarını kazanmak için riyakârca bir gösterişle, ibadet eder gibi bir tavır sergiliyorlar.

38 Bkz. el-Kelâbâzî, et-Taarruf 1/5; el-Gazâlî, el-Maksadü'l-Esnâ s. 150; el-Gazâlî, İhyâu Ulûmi'd-Dîn 4/306; el-Cürcânî, et-Ta'rifât 1/564.

39 Bkz. eş-Şehristânî, el-Milel ve'n-Nihal 2/124; el-İcî, Kitabü'l-Mevâkîf 2/589.

40 Bkz. eş-Şehristânî, el-Milel ve'n-Nihal 2/187; el-İcî, Kitabü'l-Mevâkîf 2/689-690.

41 Bkz. İbni Teymiyye, Şerhu'l-Akâdeti'l-Esfahâniyye 2/80; eş-Şehristânî, el-Milel ve'n-Nihal 2/75, 88-89.

42 Hakikate keşf, ilham ve sezgi yoluyla ulaşılabileceğini savunan felsefeciler.

43 “Hiçbir şey yoktur ki, O'nu hamd ile beraber tesbih (tenzih) ediyor bulunmasın.” (İsrâ sûresi, 17/44)

44 Lemaât risâlesi, Hazreti Üstadımızın uygun görmesiyle Sözler'in sonuna konulmuştur. (Hizmetindeki talebeleri)

45 İslam'ın delili; Hazreti İmam Gazâlî (r.a.)

46 Bkz. el-Gazâlî, Munkızü mine'd-Dalâl s. 39-40, 46.

47 Nefs-i emmare: İnsanı daima kötülüğe sevk eden nefis.

48 Bkz. İbnü'l-Cevzî, Telbîsü İblîs 134-136; Süleyman İbni Abdillâh, Şerhu Kitabî't-Tevhîd s. 616.

49 “Çürümüş vaziyetteki o kemikleri kim diriltecek?” (Yâsîn sûresi, 36/78)

50 Bkz. el-Gazâlî, Munkızü mine'd-Dalâl s. 46.

51 Bu konu ile ilgili bazı ayet-i kerimeler için bkz. Nisâ sûresi, 4/126; Talâk sûresi, 65/12; Fussilet sûresi, 41/54.

52 Bkz. En'âm sûresi, 6/102.

53 Bkz. Hac sûresi, 22/31.

54 “Artık kim tağutu (sahte ilahları ve insanı Allah'a isyana zorlayan bâtil güçleri) ret ve inkâr edip Allah'a iman ederse, işte o kopması mümkün olmayan en sağlam kulpa yapılmıştır. Allah her şeyi işitir, bilir.” (Bakara sûresi, 2/256)

55 “Nimet ve lütfuna mazhar ettiklerinin yoluna ilet. Gazaba uğrayanların ve sapkınlarmkine değil.” (Fâtiha sûresi, 1/7)

56 HAŞİYE Eğer, “Sen necisin ki, bu meşhur dâhilere meydan okuyorsun? Bir sinek gibiiken kartalların uçmasına karışyorsun?” dersin, ben de derim ki: “Kur’an gibi ezeli bir üstadım varken, dalâlete gömülmüş felsefenin ve evhamla sersemlemiş aklın talebeleri olan o kartallara, hakikat ve marifet yolunda sinek kanadı kadar bile kıymet vermeye mecbur değilim. Ben onlardan ne kadar aşağı isem onların üstadı da benim üstadımdan bin defa daha aşağıdır. Üstadımın yardımıyla, onları boğan madde benim ayağımı bile ıslatamadı. Evet, büyük bir padişahın kanun ve emirlerini taşıyan küçük bir asker, küçük bir şahın büyük bir mareşalinden daha büyük işler görebilir.”

57 “Sapkınlarmkine değil.” (Fâtiha sûresi, 1/7)

58 “Gazaba uğrayanlarmkine değil.” (Fâtiha sûresi, 1/7)

59 “Nimet ve lütfuna mazhar ettiklerinin yoluna ilet.” (Fâtiha sûresi, 1/7)

İkinci Maksat

Zerrelerin hareketlerine dairdir.

Şu ayetin hazinesinden bir zerreye işaret eder.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ⁶⁰

Şu ayetin pek büyük hazinesinden bir miskal⁶¹ zerre miktarı, yani bir zerre sandıkçığındaki cevheri gösterir ve zerrenin hareketlerinden, vazifesinden bir parça bahseder. Bu “maksat”ta bir “mukaddime” ile üç “nokta” var.

Mukaddime⁶²

Zerrelerin hareketleri, Nakkaş-ı Ezelî'nin kudret kaleminin kâinat kitabında tekvinî ayetleri, yani yaratılış kanunlarını yazması sırasında, onların titreme ve dolaşmalarıdır. Yoksa maddecilerin ve tabiatçıların zannettiği gibi tesadüf oyuncağı, karışık ve mânâsız hareketler değildir.

Çünkü bütün varlıklar gibi her bir zerre de hareketine başlarken “Bismillah” der. Zira o zerre kuvvetinden fazla, sonsuz yükleri kaldırır; buğday tanesi kadar bir çekirdeğin koca çam ağacı gibi bir yükü omzuna alması misali...

Hem her zerre vazifesinin sonunda “Elhamdülillah” der. Çünkü bütün akılları hayrette bırakan hikmetli ve güzel bir sanat, faydalı ve güzel bir nakış göstererek Sâni-i Zülcelâl'in övgüye lâyık icraatına âdeta bir kaside sunar. Mesela, nara ve mısıra dikkat et.

Evet, zerrelerin hareketleri,⁶³ HAŞİYE gayb âleminden gelen her şeyin geçmiş aslındaki ve gelecek neslindeki düzenin kaynağı ve Cenâb-ı Hakk'ın ilminin ve emrinin bir unvanı olan “İmam-ı Mübin”in düsturları ve yazısı altında, şimdiki zamanda ve şu görünen âlemde eşyanın yaratılışındaki tasarrufun zeminidir. İlahî kudret ve iradenin bir unvanı olan “Kitab-ı Mübin”den çoğaltılarak, akıp giden zamanın hakikati ve misalî sayfaları olan “Levh-i Mahv ve İspat”ta kudret kelimelerinin yazılıpçizilmesinden meydana gelen hareketler ve mânidar titreşimlerdir.

⁶⁰ “Kâfirler: ‘Kıyamet saati bize gelmez, böyle bir şey yok!’ diye iddia ettiler. De ki: ‘Hayır! Rabbim hakkı için gelecektir! O gaybı bilen öyle bir Zât’tır ki, ilminden göklerde ve yerde zerre miktarı bir şey bile kaçamaz. Zerreden daha küçük ve daha büyük hiçbir şey yoktur ki, her şeyi açıklayan Kitap’ta (levh-i mahfuz’da) bulunmasın.’” (Sebe sûresi, 34/3)

⁶¹ Miskal: Yaklaşık 4 buçuk grama eşit olan ağırlık ölçüsü.

⁶² Mukaddime: Giriş.

⁶³ HAŞİYE İkinci Maksat’taki, zerrelerin hareketlerini tarif eden uzun cümlenin haşiyesidir.

Kur'an-ı Hakîm'de İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn farklı yerlerde defalarca zikredilmiştir. Tefsircilerin bir kısmı "ikisi aynıdır", bir kısmı ise "farklıdır" demiş. Bunların hakikatlerine dair beyanlar muhtelifdir. Kısaca, "İlahî ilmin unvanlarıdır" denilmiştir. Fakat Kur'an'ın feyzi ile ben şu kanaate vardım:

İmam-ı Mübîn, Cenâb-ı Hakk'ın ilminin ve emrinin bir türünün unvanıdır ki, şu görünen âlemden çok gayb âlemine bakar. Yani içinde bulunulan zamandan ziyade geçmişe ve geleceğe nazar eder. Her şeyin görünürdeki varlığından çok aslına, nesline, köklerine ve tohumlarına bakar. Allah'ın takdiri olan kaderin bir defteridir. Bu defterin varlığı, Yirmi Altıncı Söz'de ve Onuncu Söz'ün bir haşiyesinde ispat edilmiştir.

Evet, İmam-ı Mübîn, Allah'ın ilim ve emrinin bir türünün unvanıdır. Yani eşyanın çekirdekleri, kökleri ve asılları, kusursuz bir intizamla eşyanın varlığını gayet sanatkârca netice vermeleri yönüyle elbette Cenâb-ı Hakk'ın ilim düsturlarının bir defteri vasıtasıyla düzenlendiklerini gösteriyorlar. Ve eşyanın neticeleri, nesilleri, tohumları; ileride gelecek varlıkların programlarını, fihristlerini içerdiklerinden, elbette Allah'ın emirlerinin küçük birer mecmuası olduklarını bildiriyorlar. Mesela bir çekirdek, bir ağacın bütün meydana geliş aşamalarını düzenleyecek olan programların, fihristlerin, o program ve fihristleri tayin eden yaratılış kanunlarının küçük, cisimleşmiş hali hükmündedir, denilebilir.

Kısacası: Madem İmam-ı Mübîn geçmişin, geleceğin ve gayb âleminin etrafında dal-budak salan yaratılış ağacının bir programı, fihristi hükmündedir. Bu mânâda İmam-ı Mübîn, kaderin bir defteri, düsturlarının bir mecmuasıdır. O düsturların yazılması ve hükmünü icra etmesiyle zerrelere, eşyanın vücudundaki hizmetlerine ve hareketlerine sevk edilir.

Kitab-ı Mübîn ise gayb âleminden çok, görünen âleme bakar. Yani geçmiş ve gelecekteki içinde bulunulan zamana nazar eder, ilim ve emirden ziyade Allah'ın kudret ve iradesinin bir unvanı, bir defteri, bir kitabıdır. İmam-ı Mübîn kader defteri ise Kitab-ı Mübîn kudret defteridir. Yani her şeyin vücudundaki, mahiyetindeki, sıfat ve fiillerindeki kusursuz sanat ve intizam, onların mükemmel bir kudretin düsturlarıyla ve her şeye tesir eden bir iradenin kanunlarıyla var edildiğini, suretleri tayin ve teşhis edilerek onlara belirli birer miktar, hususi birer şekil verildiğini gösteriyor. Demek ki, o kudret ve iradenin küllî ve umumi bir kanunlar mecmuası, büyük bir defteri vardır; her bir şeyin hususi vücudu ve sureti ona göre biçilir, dikilir, giydirilir. İşte bu defterin varlığı İmam-ı Mübîn gibi, kader ve cüzî irade meselelerinde ispat edilmiştir.

Gaflet ve dalâlet ehlinin, hak yoldan sapmış felsefecilerin ahmaklığına bak ki, yaratıcı kudretin o Levh-i Mahfuz'unu, Cenâb-ı Hakk'ın hikmet ve iradesinin her şeyi görerek yazılmış kitabının eşyadaki cilvesini, akislerini, misalini hissetmişler fakat –hâşâ– “tabiat” diye isimlendirmiş, köreltmişler.

İşte İmam-ı Mübîn ile, yani kaderin hükmü ve düsturu ile ilahî kudret, eşyanın yaratılışında hepsi birer ayet, birer işaret olan varlıklar silsilesini “Levh-i Mahv ve İsbat” denilen zamanın misali sayfasında yazıyor, var ediyor, zerrelere hareket ettiriyor. Demek, zerrelere hareketleri o yazıdan, o nüshaların çoğaltılmasından –varlıkların gayb âleminden görünen âleme ve ilimden kudrete geçmeleri sırasında– ortaya çıkan bir titreşim, bir faaliyettir.

“Levh-i Mahv ve İsbat” ise sabit ve daimî olan büyük Levh-i Mahfuz'un mümkinat dairesindeki, yani ölüme ve hayata, varlığa ve fâniliğe daima mazhar olan eşyadaki sürekli değişen bir defteri ve yaz-boz tahtasıdır, zamanın hakikati odur.

Evet, her şeyin bir hakikati olduğu gibi, zaman dediğimiz, kâinatta akan büyük nehrin hakikati de Levh-i Mahv ve İsbat'taki kudret yazısının bir sayfası ve mürekkebi hükmündedir. لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ [Hiç kimse gaybı bilemez, gaybı yalnız Allah bilir.]

Birinci Nokta

İki bahistir

Birinci Bahis

Her zerrede –hem hareket ederken hem dururken– güneş gibi iki tevhid nuru parlıyor. Çünkü –Onuncu Söz’ün “Birinci İşaret”inde kısaca ve Yirmi İkinci Söz’de etraflıca ispat edildiği gibi– her bir zerre eğer Cenâb-ı Hakk’ın memuru olmazsa, O’nun izni ve tasarrufuyla, ilmi ve kudretiyle hareket etmezse o vakit her zerrenin sonsuz bir ilme ve sınırsız bir kudrete sahip olması gerekir. Her zerrenin her şeyi gören bir gözü, her şeye bakan bir yüzü bulunduğunu, her şeye sözünün geçtiğini kabul etmek lâzım gelir. Çünkü hava ve su gibi unsurların her bir zerresi, her bir canlının vücudunda muntazam bir şekilde işler veya işleyebilir. Halbuki eşyanın düzeni ve yaratılış kanunları birbirinden farklıdır. Bir zerre onları bilmezse işleyemez, işlese de bunu hatasız yapamaz. Halbuki hepsi kusursuz işliyor. Öyleyse canlıların vücudunda hizmet eden o zerreler ya sınırsız bir ilim sahibinin izni ve emriyle, ilmi ve iradesiyle iş görüyor veyahut kendilerinde öyle kuşatıcı bir ilim ve kudret bulunur.

Evet, havanın her bir zerresi, her canlının vücuduna, her bir çiçeğin her meyvesine, her yaprağın içine girip işleyebilir. Halbuki onların oluşum kanunları farklıdır, başka başka yaratılış hususiyetleri vardır. Bir incirin fabrikası mesela çuha makinesi gibiyse, bir narın fabrikası da şeker makinesi gibi olacaktır. Bunlar gibi başka örnekleri de düşünebilirsin. O varlıkların, o cisimlerin programları birbirinden farklıdır. Ama bir hava zerresi onların hepsine girer veya girebilir, vazifesini gayet hikmetle, ustaca ve kusursuzca görür, çeşitli haller alır. Vazifesi bittikten sonra da oradan ayrılır.

İşte hareket eden hava zerrelerinin; bitkilere, hayvanlara, hatta onların meyve ve çiçeklerine giydirilen suretlerin yaratılış kanunlarını, miktarını, biçimini bilmesi veyahut bir bilenin iradesine ve emrine uyması gerekir. Aynı şekilde, hareketsiz toprağın her bir zerresinin bütün çiçekli bitkilerin ve meyveli ağaçların tohumlarına yuvalık etmesi mümkün olduğundan, hangi tohum gelse o zerrede, yani benzerlik itibarı ile bir zerre hükmündeki bir avuç toprakta kendine has bir fabrikayı, bütün ihtiyaçları ve büyümesi için gereken maddeleri bulur. İşte o zerrede ve o zerrenin kulübeciği olan bir avuç toprakta; ya ağaçların, bitkilerin, çiçeklerin ve meyvelerin türleri sayısınca muntazam manevî makine ve fabrikaların bulunması gerekir ya da mucize sahibi, her şeyi yoktan var eden ve her varlığın her ihtiyacını, her hususiyetini bilen bir ilim ve kudret bulunduğunu kabul etmemiz lâzımdır. Veyahut o vazifelerin bir Kadîr-i Mutlak’ın,⁶⁴ bir Alîm-i Küllî Şey’in⁶⁵ emri,⁶⁶ izni⁶⁷ ve kuvvetiyle⁶⁸ gördürüldüğü kabul edilmelidir.

Evet, nasıl ki acemi, kaba, cahil, basit ve kör bir adam Avrupa’ya gitse, oradaki bütün

fabrikalara, tezgâhlara girse ve her bir zanaatta, her bir fabrikada ustalıkla, tam bir intizamla çalışsa son derece hikmetli, sanatlı öyle eserler yapar ki, herkesi hayrette bırakır. Zerre kadar şuuru olan, o adamın şu işleri kendi başına yapmadığını, belki büyük bir üstadın ona ders verdiğini, onu çalıştırdığını bilir.

Yine mesela basit kulübeciğinde oturmuş, kör, aciz, yerinden kalkamayan bir adam farz edelim. O kulübeciğin kapısından içeri bir dirhem kadar küçük taş, kemik ve pamuk gibi maddeler veriliyor olsun. Eğer o kulübecikten batmanlarca⁶⁹ şeker, toplarca çuha, binlerce mücevher, gayet sanatlı ve değerli taşlarla süslenmiş elbiseler, lezzetli yiyecekler çıkarsa, zerre kadar aklı bulunan, “O adam, mucizeler gösteren bir zâtın mucizelerinin kaynağı olan fabrikasının bekçisi veyahut miskin kapıcısıdır.” diyecektir.

Aynen öyle de, havadaki her bir zerrenin; Samed Yaraticının birer mektubu, Rabbanî sanatın birer antıkası, birer kudret mucizesi, birer hikmet harikası olan bitki ve ağaçlardaki, çiçek ve meyvelerdeki hareket ve hizmetleri, onların Sâni ve Hakîm, Fâtır ve Kerim, celâl ve cemâl sahibi bir Zât’ın emri ve iradesiyle hareket ettiğini gösterir. Toprağın her bir zerresi de ayrı birer makine ve tezgâh, ayrı birer matbaa, hazine ve antika, Sâni-i Zülcelâl’in isimlerini bildiren birer ilanname ve kemâl vasıflarını söyleyen birer kaside hükmündeki tohumcukların, çekirdeklerin sümbüllerine, ağaçlarına kaynak ve yuvadır. Bütün bunlar “Ol!” emrinin sahibi,⁷⁰ mâliki,⁷¹ her şey kendisine itaat eden⁷² bir Sâni-i Zülcelâl’in emriyle,⁷³ izniyle,⁷⁴ iradesiyle,⁷⁵ kuvvetiyle⁷⁶ olur ve bu, iki kere iki dört eder derecesinde kesindir. Âmennâ...

İkinci Bahis

Zerrelerin hareketlerindeki vazife ve hikmetlere küçük bir işarettir. Evet, akılları gözlerine inmiş maddeciler, gayesizlik esasına dayanan hikmetsiz felsefeleriyle zerrelerin güya tesadüfe bağlı olan hareketlerini bütün kanunlarına temel kabul etmiş ve Cenâb-ı Hakk’ın benzersiz eserlerine kaynak göstermişler. Onların, sonsuz hikmetlerle donatılmış varlıkları hikmetsiz, mânâsız, karmakarışık bir şeye dayandırmalarının ne kadar akıl dışı olduğunu zerre miktar şuuru bulunan bilir.

Şimdi, Kur’an-ı Hakîm’in hikmeti noktasında bakılırsa zerrelerin hareketlerinin pek çok gayesi, hikmeti ve vazifesi vardır. ⁷⁷إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ gibi birçok ayet, onların hikmetlerine ve vazifelerine işaret eder. Örnek olarak birkaçını göstereceğiz:

Birincisi: Cenâb-ı Vâcibü’l Vücûd, Fâtır-ı Zülcelâl, yaratıcılığının tecellilerin yenilemek ve tazelemek, her bir ruhu model yaparak onlara her sene kudret mucizelerinden taze birer beden giydirmek, her bir kitaptan binlerce farklı kitabı hikmetiyle ayrı ayrı yazarak çoğaltmak, tek bir hakikati başka başka suretlerde göstermek ve varlıkların, âlemlerin birbiri ardınca bölük bölük gelmesine zemin hazırlamak için kudretiyle zerreleri hareket ettirmiş ve vazifelendirmiştir.

İkincisi: Mülkün Yüce Sahibi, şu dünyayı, bilhassa yeryüzü tarlasını bir mülk suretinde yaratmıştır. Yani taze taze mahsuller vermeye, bitkilerin büyümesine müsait bir şekilde hazırlamıştır ki, sonsuz kudret mucizelerini orada ekip biçsin.

İşte yeryüzü tarlasında, zerrelere hikmetle hareket ettirerek intizam dairesinde vazifelendirip her asır, her mevsim, her ay, belki her gün, hatta her saat kudret mucizelerinden yeni birer kâinat gösterir, yeryüzü avlusuna başka başka mahsuller verir. Sonsuz rahmet hazinelerinin hediyelerini, kudret mucizelerinin örneklerini zerrelere hareketleriyle sergiler.

Üçüncüsü: Nakkaş-ı Ezelî, isimlerinin sonsuz tecellilerinin nakışlarını göstermek, o isimlerin cilvelerini ifade etmek için; sınırlı bir zeminde hadsiz nakışları sergilemek ve küçük bir sayfada nihayetsiz mânâları bildirecek olan sayısız ayetleri yazmak için zerrelere kusursuz bir hikmetle hareket ettirip tam bir intizamla vazifelendirmiştir.

Evet, geçen senenin mahsulleriyle bu seneninkilerin mahiyeti aynı, fakat mânâları başka başkadır. İtibari olan, bir kararda kalmayan ortaya çıkışları ve suretleri değiştirilince mânâları da değişir ve çoğalır. İtibari ve geçici suretler değiştiği ve görünüşte fâni olduğu halde onların güzel mânâları muhafaza edilip sabit ve bâki kalır. Şu ağacın geçen baharda açan yaprak, çiçek ve meyvelerinin ruhu olmadığından, onlar bu bahardaki emsallerinin hakikatçe aynıdır. Yalnız suretlerde fark vardır. Tecellileri her vakit tazelenmekte olan ilahî isimlerin ve icraatın mânâlarını ifade etmek için her baharda yeni mahsuller farklı suretlerle öncekilerin yerine gelir.

Dördüncüsü: Hakîm-i Zülcelâl, uçsuz bucaksız misal âlemi gibi gayet geniş olan melekût⁷⁸ âlemine ve sınırsız başka uhrevî âlemlere birer mahsul, süs veya gerekli maddeler hükmünde, onlara uygun şeyleri yetiştirmek, hazırlamak için şu daracık dünya tarlasında⁷⁹ ve yeryüzü tezgâhında zerrelere hareket ettiriyor. Kâinatı su gibi akıtıp varlıkları seyyar bir halde gezdirerek şu küçük zeminde o pek büyük âlemlere pek çok manevî mahsul yetiştiriyor. Sonsuz kudret hazinelerinden nihayetsiz bir akışla, onları dünyadan gayb âlemine, bir kısmını da ahiret âlemlerine döküyor.

Beşincisi: Cenâb-ı Hak, sonsuz kemâlini, isimlerinin hadsiz cemâl ve celâl tecellilerini ve nihayetsiz tesbihatını şu dar ve sınırlı yeryüzünde, az bir zamanda göstermek için zerrelere tam bir hikmetle ve kudretiyle hareket ettirip kusursuz bir düzen içinde vazifelendiriyor; onlara sınırlı bir zaman ve zeminde sınırsız tesbihat yaptırıyor. Sonsuz cemâl, celâl ve kemâl tecellilerini gösteriyor. Gayba ait pek çok hakikati, ahirete ait pek çok meyveyi, fâni varlıkların bâki olan hüviyet ve suretlerinden pek çok misalî nakış ve sürekli işlenip değişen mânidar levhaları yaratıyor. Demek, zerreyi hareket ettiren, şu büyük maksatları ve muazzam hikmetleri gösteren bir Zât'tır. Yoksa her bir zerrede güneş gibi bir şuur bulunması gerekir.

Bu beş örnek gibi belki beş bin hikmetle çekip çevrilen zerrelere hareketlerini, o

akılsız felsefeciler hikmetsiz zannetmiş. Hakikatte biri kendine, diğeri dış âleme ait iki cezbeli hareketle Cenâb-ı Hakk'ı tesbih edip Mevlevî misali zikreden ve semâa kalkan o zerrelere, kendi kendine sersem gibi dönüp oynuyor sanıp yanılmışlar. İşte bundan anlaşılıyor ki, onların ilmi ilim değil, cehalettir. Hikmetleri yani felsefeleri, hikmetsizliktir.

(Üçüncü Nokta'da altıncı olarak uzun bir hikmet daha söylenecektir.)

---

64 Bkz. Mâide sûresi, 5/120.

65 Bkz. Bakara sûresi, 2/231.

66 Bkz. A'râf sûresi, 7/54; İbrahim sûresi, 14/32; Yâsîn sûresi, 36/82.

67 Bkz. Bakara sûresi, 2/255; Âl-i İmran sûresi, 3/145; Nisâ sûresi, 4/64; Mâide sûresi, 5/110; Yûnus sûresi, 10/100.

68 Bkz. Kehf sûresi, 18/39; Buhârî, ezân 7, teheccüd 21; Müslim, salât 12, menasik 139; Ebû Dâvûd, salât 36; Tirmizî, deavât 26, 36; Nesâî, ezân 36; İbni Mâce, ikamet 180; Dârimî, salât 10; Muvatta, Kur'an 23; Ahmed İbni Hanbel, el-Müsned 1/66, 71; et-Taberanî, el-Mu'cemü'l-Evsat 4/95.

69 Batman: 7,692 kilogramlık ağırlık ölçüsü. Dirhem'in 2400 katı.

70 “(O, bir şeyi yaratmak isteyince sadece) ‘ol!’ der, o da olur.” (Bakara sûresi, 2/117; Âl-i İmran sûresi, 3/47, 59; En'âm sûresi, 6/73; Nahl sûresi, 16/40 ...)

71 Bkz. Yâsîn sûresi, 36/82.

72 Bkz. Nahl sûresi, 16/13, 79.

73 Bkz. Yâsîn sûresi, 36/82.

74 Bkz. A'râf sûresi, 7/58; İbrahim sûresi, 14/11.

75 Bkz. Ra'd sûresi, 13/11; İsrâ sûresi, 17/16; Yâsîn sûresi, 36/82.

76 Bkz. Kehf sûresi, 18/39.

77 “Hiçbir şey yoktur ki, O'nu hamd ile beraber tesbih (tenzih) ediyor bulunmasın.” (İsrâ sûresi, 17/44)

78 Melekût: Varlığın parlak ve temiz, somut âlemin renkleri ve kirlerinin karışmadığı yüzü. Kâinatın bu yüzü vasıtasız, kendi Hâlık'ına dönüktür. Onda sebep-sonuç zinciri yoktur.

79 “Dünya, ahiretin tarlasıdır.” mânâsındaki hadis için bkz. el-Gazâlî, İhyâu Ulûmi'd-Dîn 4/19; es-Sehâvî, el-Makâsîdü'l-Hasene s. 497; Aliyyülkârî, el-Esrâru'l-Merfûa s. 205.

İkinci Nokta

Her bir zerrede, Vâcibü'l-Vücûd'un varlığına ve birliğine iki dosdoğru şahit vardır.

Evet, bir zerre, aczi ve cansızlığıyla beraber, şuurlu bir şekilde büyük vazifeleri yapmak ve büyük yükleri kaldırmakla Vâcibü'l-Vücûd'un varlığına açıkça şahitlik eder. Hareketlerinde kâinatın umumi düzenine ve her girdiği yerde oraya mahsus kanunlara uymakla ve her yeri vatanı bilip oraya yerleşmesiyle de Vâcibü'l-Vücûd'un birliğini, mülk ve melekûtun mâliki olan Zât'ın ehadiyetini, tek tek her varlıktaki birlik tecellisini gösterir. Yani zerre kiminse gezdiği her yer de O'nundur. Demek, zerrenin aciz, yükünün çok ağır ve vazifelerinin sonsuz olması, bir Kadîr-i Mutlak'ın ismi ve emriyle hareket ettiğini bildirir.

Hem kâinatın umumi kanunlarını bilir gibi hareket etmesi ve her yere kolayca, mânilerle karşılaşmadan girmesi, o zerrenin, tek bir Alîm-i Mutlak'ın kudreti ve hikmetiyle iş gördüğünü gösterir. Evet, nasıl ki bir askerin, takımında, bölüğünde, taburunda, alayında, tümeninde ve bunlar gibi her bir dairede birer bağı ve o bağa göre birer vazifesi vardır. Asker o bağları, o vazifeleri bilmekle, onlara uygun hareket etmekle ve askerî düzen altında talim görmekle beraber, bütün o daireleri idare eden bir tek başkumandanın emrine ve kanununa tâbidir. Aynen öyle de, her zerrenin, birbiri içinde bir bütünü oluşturan kısımlara karşı uygun birer vaziyeti, hepsiyle ayrı ayrı, faydaya dayanan birer bağı, düzenli birer vazifesi, ayrı ayrı hikmetli neticeleri bulunur. Elbette o zerreyi o kısımlara, bütün bağlarını ve vazifelerini muhafaza edip netice ve hikmetleri bozmayacak bir şekilde ancak bütün kâinat tasarrufu altında olan bir Zât yerleştirebilir.

Mesela, Tevfik'in⁸⁰ HAŞİYE gözbebeğine yerleşen zerrenin, gözdeki bütün sinirlere, atardamar ve toplardamar gibi damarlara göre vaziyet alması ve yüzde, başta, gövdede, daha sonra da tam bir hikmetle vücudun tamamına karşı birer bağının, vazifesinin, faydasının bulunması gösteriyor ki, ancak vücudun bütün uzuvlarını yaratan Zât o zerreyi oraya yerleştirebilir.

Bilhassa rızık olmak için gelen, rızık kafilesinde yolculuk eden zerreler, çok hayret verici bir düzen ve hikmetle nice merhaleden, tabakadan muntazam bir şekilde geçip gelirler. Şuurluymuş gibi, hiç şaşırmadan canlının bedeninde dört süzgeçten geçerek rızka muhtaç uzuv ve hücrelerin imdadına yetişmek için kandaki alyuvarlara yüklenip bir cömertlik ve ihsan kanunuyla yardıma ulaşırlar. İşte açıkça anlaşılır ki: Şu zerreleri binlerce farklı merhaleden geçiren ve sevk eden, elbette ve elbette, Rezzak ve Kerîm bir Zât, Rahîm bir Yaratıcıdır; O'nun kudreti karşısında zerreler ve yıldızlar omuz omuzadır, eşittir.

Hem her bir zerre, vazifesini öyle bir sanatla görür, nakış gibi işler ki, ya diğer bütün zerrelerle münasebetli, onların her birine ve hepsine hem hâkim hem bağlı bir vaziyette

o hayret verici ve hikmetli sanatı, nakşı bizzat bilir ve yaratır. Bu ise binlerce defa imkânsızdır, akıl dışıdır. Ya da o zerreler bir Sâni-i Hakîm'in kader kanunundan ve kudret kaleminden çıkan, hareket etmekle vazifeli birer noktadır.

Nasıl ki, mesela Ayasofya'nın kubbesindeki taşlar, eğer mimarının emrine ve sanatına tâbi olmazsa, her bir taşın Mimar Sinan gibi bir usta olması ve diğer taşlara hem bağlı hem hâkim bulunması, yani "Geliniz, düşmemek, ayakta durmak için baş başa verelim." demesi gerekir. Aynen öyle de, Ayasofya'nın kubbesinden binlerce defa daha sanatlı, daha hayret verici ve hikmetli olan varlıklardaki zerreler, Kâinatın Ustasının emrine uymazsa, her birine kâinatın Sâni'inin sıfatları kadar mükemmel sıfatlar verilmesi lâzım gelir.

Fesubhanallah! Dinsiz maddeciler bir Vâcibü'l Vücûd'u kabul etmediklerinden, mezheplerine göre zerreler sayısınca bâtil ilahı kabul etmeye mecbur kalıyorlar. İşte bu yüzden inkârcı kâfir ne kadar filozof ve âlim de olsa, son derece büyük ve mutlak bir cehalet içindedir.

Üçüncü Nokta

Bu nokta, Birinci Nokta'nın sonunda bahsedeceğimizi söylediğimiz altıncı büyük hikmete bir işarettir:

Yirmi Sekizinci Söz'deki ikinci soruya verilen cevabın haşiyesinde şöyle denilmişti: Zerrelerin havadaki ve canlıların cisimlerindeki hareketlerinin binlerce hikmetinden biri de nurlanmak ve ahiret âlemine lâayık zerreler olmak için canlı ve mânâlı hale gelmektir. İnsanların ve hayvanların bedenleri, hatta bitkilerin gövdeleri âdetâ terbiye dersini almak için gelenlere bir misafirhane, bir kışla, bir okul hükmündedir ki, cansız zerreler oralara girer ve nurlanır. Âdetâ bir talim görür, letafet kazanırlar. Vazifelerini yapmakla bekâ âleminde ve bütün zerreleriyle canlı ahiret yurdunda var olmaya lâayık hale gelirler.

Soru: Zerrelerin hareketlerinde şu hikmetlerin bulunduğu nasıl bilinir?

Cevap: Öncelikle, Sâni'in, kâinattaki bütün sanatlı varlıkların intizam ve hikmetleriyle sabit olan hikmetiyle bilinir. Çünkü en basit bir şeye en geniş hikmetleri takan bir Zât, kâinatın akışı içinde en büyük faaliyeti gösteren ve hikmetli nakışlara vesile ve malzeme olan zerrelerin hareketlerini hikmetsiz bırakmaz. En küçük varlıkları bile vazifelerinde ücretsiz, maaşsız, kemâlsiz bırakmayan bir hikmet ve hâkimiyet, sayısız ve esaslı memurlarını, hizmetkârlarını da nursuz, ücretsiz bırakmayacaktır.

İkincisi, Sâni-i Hakîm, yeryüzündeki çeşitli unsurları harekete geçirip vazifelendirerek onları –bir tür ücret hükmünde– maden derecesine çıkarır.. madenlere has tesbihatı onlara bildirir.. madenleri hareket ettirip vazifelendirerek onlara bitkilerin hayat mertebesini verir.. bitkileri rızık yapmakla onlara hayvanların letafet mertebesini ihsan eder.. hayvanların zerrelerini vazifelendirip rızık yoluyla insanın hayat derecesine çıkarır.. ve nihayet insanın vücudundaki zerreleri süze süze tasfiye ederek onlara beynin ve kalbin en nazik ve latif yerinde makam verir, lütufta bulunur... İşte bütün bunlardan anlaşılır ki, zerrelerin hareketleri hikmetsiz değildir. Belki her biri kendine göre bir çeşit kemâl noktasına koşturuluyor.⁸¹

Üçüncüsü, canlıların çekirdek ve tohumlarındaki gibi bir kısım zerreler öyle manevî bir nura, letafete, meziyete mazhar oluyor ki, başka zerrelerin ve koca bir ağacın ruhu, sultanı hükmüne geçiyorlar. İşte büyük bir ağacın bütün zerreleri içinde bir kısmının şu mertebeye çıkması ve o ağacın hayat tabakasında pek çok safhadan geçip nazik vazifeler görmesi; zerrelerin Sâni-i Hakîm'in emriyle, yaradılış vazifeleri içinde, hareket türlerine göre kendilerinde tecelli eden ilahî isimler hesabına ve şerefine manevî birer makam, letafet ve nur kazandıklarını, manevî birer ders aldıklarını gösteriyor.

Kısacası: Madem Sâni-i Hakîm her şeye, uygun ve lâayık bir kemâl noktası, bereketli bir varlık mertebesi belirledikten sonra, çalışıp kendi kemâl noktasına ulaşması için bir

kabiliyet vererek o şeyi oraya sevk ediyor. Şu kanun bütün bitki ve hayvanlarda geçerli olmakla beraber cansız cisimlerde de geçerlidir ki, Cenâb-ı Hak, elmas derecesine ve yüce cevherler mertebesine çıkması için basit toprağın kıymetini yükseltiyor. Şu hakikatte muazzam bir “rubûbiyet kanunu”nun ucu görünüyor.

Hem madem Hâlık-ı Kerim, nesillerin devamını sağlayan o büyük kanununda, vazifelendirdiği hayvanlara birer maaş hükmünde az bir lezzet verir. Arı ve bülbül gibi, başka Rabbanî hizmetlerde çalıştırılan hayvanlara ücret olarak birer kemâl ihsan eder. Şevk ve lezzete vesile birer makam verir. İşte şunda muazzam bir “kerem kanunu”nun ucu görünüyor.

Hem madem her şeyin hakikati, Cenâb-ı Hak’ın bir isminin tecellisine bakar, ona bağlıdır ve aynadır. O şey ne kadar güzel bir hal alırsa o ismin şerefinedir; o isim öyle istediği içindir. O şey bilse de bilmese de, güzel hali hakikat nazarında makbuldür. İşte şu hakikatten gayet muazzam bir “güzel kılma ve cemâl kanunu”nun ucu görünüyor.

Hem madem Fâtır-ı Kerim, kerem düsturu gereği, bir şeye verdiği makamı ve kemâli o şeyin ömrünün bitmesiyle geri almıyor. Belki kemâle eren o şeyin meyvelerini, neticelerini, manevî hüviyetini ve mânâsını, canlı ise ruhunu bâki kılıyor.

Mesela dünyada insanı mazhar ettiği kemâl vasıflarının mânâlarını, meyvelerini saklıyor. Hatta şükreden bir müminin yediği, yok olup giden meyvelerin şükrünü, hamdini cisme bürünmüş bir cennet meyvesi suretinde ona veriyor.⁸² Şu hakikatte muazzam bir “rahmet kanunu”nun ucu görünüyor.

Hem madem eşi benzeri olmayan Yaratıcı, hiçbir şeyi israf etmiyor, abes iş yapmıyor. Hatta güz mevsiminde vazifesi bitmiş, ölmüş mahlûkların maddî kalıntılarını baharda yeni canlıları yaratmak için kullanıyor, onların cisimlerine yerleştiriyor. Elbette *يَوْمَ*⁸³ *إِنَّا نَحْنُ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ*⁸⁴ ayetinin işaretiyle bu dünyadaki cansız, şuursuz fakat mühim vazifeler gören zerrelere; taşıyla, ağacıyla, her şeyiyle canlı ve şuurlu olan ahiret âlemindeki bazı varlıkları yapmak için kullanması hikmetin gereğidir. Çünkü harap olmuş dünyanın zerrelere dünyada bırakmak veya yokluğa atmak israftır. İşte şu hakikatten pek büyük bir “hikmet kanunu”nun ucu görünüyor.

Hem madem dünyadaki pek çok eser, manevî âleme ait şeyler, meyveler; cinler ve insanlar gibi kullukla vazifeli varlıkların amel defterleri, yaptıkları işlerin kaydedildiği sayfalar, ruhları ve bedenleri ahiret pazarına gönderiliyor. Elbette o meyvelere ve mânâlara hizmet ve arkadaşlık eden zerrelere de vazifelerini yaparak kendilerine göre bir kemâl noktasına ulaştıktan sonra, yani hayat nuruna çok defa hizmet edip eriştikten ve hayatî tesbihata vesile olduktan sonra şu yıkılacak dünyanın enkazındaki zerrelere de öteki âlemin binasına yerleştirmek adaletin ve hikmetin gereğidir. Bu hakikatten de pek muazzam bir “adalet kanunu”nun ucu görünüyor.

Hem madem ruh cisme hâkim olduğu gibi, kaderin cansız maddelerde yazdığı yaratılış kanunları da o maddelere hâkimdir. O maddeler, kaderin manevî yazısına göre mevki ve düzen alabilirler.

Mesela zerreler, yumurtaların çeşitlerinde, spermlerin kısımlarında, çekirdeklerin ve tohumların cinslerinde kaderin ayrı ayrı yazdığı yaratılış kanunları neticesinde ayrı ayrı makam ve nur sahibi oluyorlar. Ve esas itibarı ile mahiyetleri⁸⁵ HAŞİYE aynı olan o maddeler, sayısız farklı varlığın özü, kaynağı haline geliyor. Elbette bir zerre hayat hizmetinde ve hayattaki Cenâb-ı Hakk'ı tesbih vazifesinde defalarca bulunmuşsa, o zerrenin manevî alnında o mânâların hikmetlerinin, her şeyi eksiksiz yazan kader kalemiyle kaydedilmesi; Allah'ın her şeyi kuşatan ilminin gereğidir. İşte şunda da pek muazzam “her şeyi kuşatan ilahî ilim kanunu”nun ucu görünüyor.

Öyleyse zerreler⁸⁶ HAŞİYE başıboş değildir.

Sözün Özü: Bu yedi kanunun, yani Rubûbiyet, Kerem, Cemâl, Rahmet, Hikmet, Adale ve her şeyi kuşatan İlim gibi muazzam kanunların görünen uçları, arkalarında birer İsm-i Âzam'ı ve o İsm-i Âzam'ın en büyük tecellilerini gösteriyor. O tecellilerden anlaşılıyor ki:

Diğer varlıklar gibi şu dünyadaki zerreler de gayet yüce hikmetler için kaderin çizdiği sınır üzerine kudretin koyduğu yaratılış kanunlarına göre, hassas bir ilmî ölçüyle hareket ediyor. Âdeta başka, yüksek bir âleme⁸⁷ HAŞİYE gitmeye hazırlanıyorlar. Öyleyse canlıların cisimleri, seyahat eden o zerrelere âdeta birer okul, birer kışla, terbiye için birer misafirhane hükmündedir. Ve böyle olduğu, yanılmaz bir sezgiyle anlaşılabilir.

Kısacası: Birinci Söz'de denildiği ve ispat edildiği gibi, her şey “Bismillah” der. İşte bütün varlıklar gibi her bir zerre ve zerrelere her bir kısmı, her bir hususi topluluğu da hal diliyle “Bismillah” der, öyle hareket eder.⁸⁸

Evet, bu üç “nokta”nın sırrıyla; her bir zerre, hareketinin başında hal diliyle “Bismillahi'r-rahmâni'r-rahîm”, yani “Ben, Allah'ın adıyla, O'nun hesabına, izniyle, kuvvetiyle hareket ediyorum.” der. Sonra hareketinin neticesinde, her varlık gibi her bir zerre ve her bir zerre topluluğu da hal diliyle⁸⁹ رَبِّ الْعَالَمِينَ der, Cenâb-ı Hakk'a bir övgü kasidesi hükmünde olan sanatlı bir varlığın nakışlarında, kudretin küçük bir kalem ucu hükmünde görünür. Belki her biri; manevî, Rabbanî, muazzam ve sayısız başı bulunan bir fonografin⁹⁰ birer plağı hükmündeki varlıkların üstünde dönen, Cenâb-ı Hakk'a hamd kasideleriyle onları konuşuran ve O'nu tesbih bestelerini okutan birer iğne başı şeklinde kendini gösterir.

دَعْوِيَهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَأَخْرُ دَعْوِيَهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ⁹¹

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ⁹²

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ⁹³

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَاةً تَكُونُ لَكَ رِضَاءً وَلِحَقِّهِ أَدَاءً وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ وَسَلِّمْ وَسَلِّمْ دِينَنَا
أَمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ⁹⁴

81 Bkz. Tâhâ sûresi, 20/50.

82 Bkz. “Kim ‘sübhânullâhi ve bihamdihî, sübhânullâhi’l-azîm’ derse cennette onun için bir hurma ağacı dikilir.” (Tirmizî, deavât 59; İbni Mâce, edeb 56); “Kim ‘sübhânullâhi ve’l-hamdülillâhi ve lâ ilâhe illâllâhu vallâhu ekber’ derse her harfi için onun adına cennette bir ağaç dikilir.” (et-Taberânî, el-Mu’cemü’l-Evsat 8/226); “Cennet fidanları ‘lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh’tır.” (Ahmed İbni Hanbel, el-Müsned 5/418).

83 “Gün gelir, yer başka bir yere.. çevrilir.” (İbrahim sûresi, 14/48)

84 “Ahiret yurdu, (her şeyin diri olduğu) gerçek hayattır.” (Ankebût sûresi, 29/64)

85 HAŞİYE Evet, hepsi şu dört unsurdan oluşur: Oksijen, hidrojen, azot ve karbon. Madde bakımından aynı sayılabilirler. Farkları yalnızca kaderin manevî yazısındadır.

86 HAŞİYE Şu cevap, yedi “madem” kelimesine bakar.

87 HAŞİYE Çünkü açıkça görüldüğü gibi, gayet cömertçe bir faaliyetle şu maddî, yoğun ve süflî âleme hayat nurunun çokça serpilmesi ve âlemin ışıklandırılması, hatta en kıymetsiz maddelerin ve çürümüş cisimlerin taze bir hayat nuruyla aydınlatılması, o kesif ve kıymetsiz maddelerin yine hayat nuruyla güzelleştirilmesi, cilâlanması neredeyse apaçık bir şekilde işaret ediyor ki: Şu maddî, cansız âlem gayet latif, yüce, pak ve her şeyiyle canlı olan bir başka âlem hesabına; zerrelere hareketiyle ve hayatın nuruyla cilâlanıyor, eritiliyor, güzelleştiriliyor. Âdeta daha güzel bir âleme gitmek için süsleniyor. İşte insanın öldükten sonra bedenlenirileceğini aklına sığdıramayan dar akıllı kimseler, Kur’an’ın nuruyla baksalar görececekler ki: Kâinatta, bütün zerrelere bir ordu gibi diriltecek kadar geniş bir “kayyûmiyet kanunu” vardır ve açıkça hükmediyor.

88 Bkz. İsrâ sûresi, 17/44.

89 “Bütün hamdler, övgüler âlemlerin Rabbi Allah’adır.” (Fâtiha sûresi, 1/2)

90 Gramofon.

91 “Onların duaları ‘Hamd âlemlerin Rabbi Allah’a mahsustur.’ diye sona erer.” (Yûnus sûresi, 10/10)

92 “Sübhânsın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32)

93 “Ey Kerîm Rabbimiz, bize hidayet verdikten sonra kalblerimizi saptırma ve katından bize bir rahmet bağışla. Şüphesiz bağış bol olan Vehhab sensin Sen!” (Âl-i İmran sûresi, 3/8)

94 “Allahım! Efendimiz Hazreti Muhammed’e (sallâllâhu aleyhi ve sellem), onun âline, ashabına ve kardeşlerine senin için hoşnutluk ve onun için de hakkı eda olacak bir rahmet ve selam eyle. Bizi ve dinimizi selamette kıl. Duamızı kabul et, ey âlemlerin Rabbi!”

